

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

(Lapsiasiavaltuutetun lausunto on luettavissa www.lapsiasia.fi/lausunnot)

Lapsiasiavaltuutettu suhtautuu ehdotettuun sääntelyyn varauksella. Lapsen oikeus erityiseen suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta on vahvistettu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen useissa artikloissa (erityisesti artiklat 19 ja 34). (1) Samaan aikaan painotamme, että lasten kohdalla väkivallasta ilmoitettaessa ja tietoja luovutettaessa on kiinnitettävä korostuneesti huomiota hoitoon hakeutumisen matalaan kynnykseen, potilas- ja asiakassuhteen luottamuksellisuuteen ja yksityisyyden suojaan (LOS 16 artikla). YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa luottamuksellisuutta lapsen ja terveydenhuollon toimijoiden välillä. (2)

YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle lukuisia suosituksia lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyen loppupäätelmissään kesällä 2023. (3) Komitea vaati Suomea muun muassa reagoimaan lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan sen kaikissa muodoissa ja kaikissa olosuhteissa (kohta 23.a) ja varmistamaan (kohta 23.h), että lapsilla on mahdollisuus käyttää luottamuksellisia ja lapsiystävällisiä ilmoitusmekanismeja, kuten puhelinpalveluja, joiden avulla he voivat ilmoittaa kaikenlaisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä, ja kannustaa lapsia käyttämään näitä mekanismeja.

Esitysluonnoksen mukaan oma-aloitteinen tietojen ilmoittaminen säilyisi ennallaan. Edelleenkin palvelunantaja tai sen tehtäviä suorittava henkilö saa salassapitosäännösten estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos hän on sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä hoitaessaan saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että ilmoitusoikeus ja kynnys ”syytä epäillä” säilyy ennallaan. Kuten säännöskohtaisissa perusteluissakin (s. 39) todetaan, ilmoituksen tekemisen kynnyksen tulee edelleen olla matala, eikä varmuutta uhkaavasta väkivallan vaarasta tai edes todennäköisiä syytä epäilyn tueksi edellytettäisi.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että säännöskohtaisissa perusteluissa olisi hyvä tuoda esiin asiakastietolakiin ehdotettavan sääntelyn yhteys lastensuojelulain (417/2007) ilmoitusvelvollisuutta koskevaan sääntelyyn (25 §). Lastensuojelulaki on erityislaki suhteessa asiakastietolakiin, joten lähtökohtaisesti lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuutta koskevat säännökset menevät asiakastietolain vastaavan sääntelyn edelle. Säännökset ovat jossain määrin erilaiset. Kyseinen lastensuojelulain säännös ei tunnista ilmoitusvelvollisuutta poliisille tilanteissa, joissa on kyse vasta väkivallan uhasta. Säännös velvoittaa siinä lueteltuja viranomaisia ja muita toimijoita ilmoittamaan hyvinvointialueelle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä (1 momentti).

Toisen momentin mukaan ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos on syytä epäillä, että lapseen on kohdistunut rikoslain 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai 21 luvussa rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Säännöksessä on kyse jo tapahtuneen rikoksen epäilystä eli ilmoitusta ei tehdä poliisille, jos ilmoitusvelvollisella herää epäily vasta väkivallan uhasta. Näissä tilanteissa säilyy myös velvollisuus tehdä epäilystä lastensuojeluilmoitus.

Jos ilmoittaja arvioi, että lapseen kohdistuva väkivaltarikoksen uhka vaarantaa lapsen kehitystä tai lapsen oma käyttäytymisen perusteella tunnistetaan uhka siitä, että lapsi syyllistyy väkivaltarikokseen, lastensuojelulaki edellyttää, että hän ilmoittaa siitä hyvinvointialueelle. Ilmoituksen perusteella hyvinvointialueen sosiaalityöntekijä (tai muu asiasta tietoinen) voi tehdä oma-aloitteisen ilmoituksen poliisille väkivallan uhasta, jos myös hän katsoo, että sitä on syytä epäillä (asiakastietolaki 62 §). Jos tieto ei mene suoraan poliisille näissä vakavissa lapsia uhkaavissa tilanteissa, syntyy riski siitä, että uhka ehtii realisoitua teoksi, jonka seuraukset lapsen hengelle ja terveydelle sekä hyvinvoinnille voivat olla erittäin vakavia ja pitkäkestoisia. Esitysluonnoksen tavoitteet (kohta 3.) eivät tällöin toteudu.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että kyseisten säännösten soveltamisohjeistuksen selkeyteen ja yksiselitteisyyteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Oma-aloitteinen tietojen luovuttamisvelvollisuus koskee välttämättömien tietojen luovuttamista poliisille uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten, jos henkilö tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua sellaisen rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädetyn teon kohteeksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Lapsiasiavaltuutettu suhtautuu ehdotukseen varauksella, sillä myös lasten kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, missä tilanteissa tietoja luovutetaan ja mitkä tiedot ovat välttämättömiä luovuttaa. Lapsen oikeus luottamukselliseen potilas- ja asiakassuhteeseen ja yksityisyyden suojaan vaatii erityistä suojelua. Kiistatonta on, että väkivallan uhan alla elävä lapsi on erityisen haavoittuvassa asemassa. Lapsella on aikuista rajallisemmat keinot ja kyky kertoa väkivallan uhasta. Lapsi ei välttämättä osaa tai pysty itse ilmoittamaan väkivallasta tai sen uhasta poliisille. Lapsi on ylipäättään riippuvainen aikuisten kyvystä ja halusta toimia lapsen edun mukaisesti, joten luottamuksellisen ja turvallisen potilas- ja asiakassuhteen merkitys on hyvin korostunut. Tätä suhdetta ei tule vaarantaa hoitoon hakeutumisen kynnyksiä korottamalla.

Toisen momentin mukainen tietojen luovuttamisvelvollisuus koskee rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädettyjä tekoja. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat yhtä lailla vakavia väkivaltarikoksia. Emme löydä esitysluonnoksesta perusteluja sille, miksi rikoslain 20 luvun rikokset on rajattu luovuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle. Esimerkiksi edellä mainitussa lastensuojelulain 25.3 §:ssä ne on rinnastettu rikoslain 21 luvun mukaisiin rikoksiin. Viitaten myös huomautukseemme lapsivaikutusten arvioinnin puuttumisesta, katsomme, että jatkovalmistelussa olisi syytä arvioida vielä lasten näkökulmasta rikoslain 20 luvussa säädettyjen seksuaalirikosten sisällyttämistä ehdotettuun sääntelyyn. Kehotamme harkitsemaan, jos lapsivaikutusten arviointi tältä osin antaa aihetta, että alaikäisten kohdalla kyseisten rikosten uhasta säädettäisiin vastaavalla tavalla kuin nyt esitysluonnokseen sisältyvistä rikoslain 21 luvussa säädettyistä rikoksista.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Viittaamme soveltuvin osin edellä todettuihin huomioihin lapsen oikeudesta erityiseen suojeluun, oikeudesta hakeutua terveydenhuollon piiriin, luottamukselliseen asiakas- ja potilassuhteeseen sekä yksityisyyden suojaan.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäillystä rikoksesta.

-

Muut kommentit.

Lapsivaikutusten arviointi puuttuu

Lapsivaikutusten arviointi perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen 3.1 artiklaan, jossa säädetään lapsen edun ensisijaisuudesta. Sopimusvaltiolla on velvollisuus varmistaa, että lapsen etu on otettu kaikessa lainsäädännössä huomioon ensisijaisena harkintaperusteena. Tähän kuuluu myös se, että lainvalmisteluasiakirjoista on käytävä ilmi, kuinka lapsen etua on tarkasteltu ja arvioitu ja mikä painoarvo sille on annettu sääntelyvaihtoehdosta päätettäessä. (4)

Lapsiasiavaltuutettu pitää valitettavana, että hallituksen esitysluonnoksessa ehdotusten vaikutuksia lapsiin ei ole arvioitu. Luonnoksen (s. 30) lyhyt kappale, jossa todetaan, että poikkihallinnollisen

yhteistyön tehostaminen vahvistaa lapsen oikeuksia, ei ole riittävä kuvaus ehdotusten suorista ja välillisistä vaikutuksista lapsiin.

Tietojen ilmoittaminen ja luovuttaminen sosiaalihuollosta tai terveydenhuollosta poliisille voi koskea myös alaikäisiä asiakkaita ja potilaita. Heillä on yhtäläiset oikeudet luottamukselliseen asiointiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä yksityiseen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kuin aikuisillakin. Lisäksi lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun. Lapsi on vielä kehittymässä olevien valmiuksiensa vuoksi aina jossain määrin alisteisessa asemassa suhteessa aikuisiin. Hoitoon hakeutumista ei tule missään tilanteessa vaarantaa.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että vaikutusten arvioinnissa olisi otettava huomioon alaikäiset sekä luovutettavien tietojen omistajina että suoraan tai välillisesti väkivallan vaarassa olevina henkilöinä. Vaikutusarvioinnin tekeminen edellyttää, että esitysluonnokseen sisältyviä ehdotuksia käsitellään erikseen alaikäisten osalta. Vaikutusarvioinnissa tulisi arvioida myös vaihtoehtoisia sääntelyratkaisuja. Lisäksi katsomme, että säännösten soveltamista alaikäisiin tulee kuvata myös säännöskohtaisissa perusteluissa.

Lähteet:

1. Ks. tarkemmin YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13 (2011) lapsen oikeus olla joutumatta minkäänlaisen väkivallan kohteeksi (CRC/C/GC/13). Epävirallinen suomennos luettavissa www.lapsiasia.fi/yleiskommentit
2. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (24 artikla) (CRC/C/GC/15).
3. YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista. CRC/C/FIN/CO/5-6. Verkossa https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf
4. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen edun ensisijaisuudesta (CRC/C/GC/14) kohdat 14 ja 31.

Helander Merike
Lapsiasiavaltuutetun toimisto - Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, juristi
Merike Helander, lapsiasiavaltuutetun toimisto